

LA CONSTRUCCIÓ D'UNA TRADICIÓ CULTURAL: RAMON LLULL I LA RENAIXENÇA

Joan-Lluís Marfany, en un capítol del seu polèmic llibre *La cultura del catalanisme*,¹ parla del catalanisme del Noucents com d'*inventant tradicions*. El terme es refereix al sociòleg anglès Eric Hobsbawm, que en un cònegut llibre² va estudiar en el marc dels moviments nacionals europeus alguns exemples de creació d'un passat cultural que de vegades pot ésser purament fictici. Ara bé, no cal oblidar que el procés de recepció cultural sempre és un acte voluntari de reinterpretació del passat a través d'un present que s'hi projecta, la creació d'una entitat que així no existia abans, i ha d'ésser una de les tasques de la crítica el detectar la part d'«invenció» d'aquella visió del passat. La recepció de Ramon Llull per la *Renaixença* pot enfocar-se sota aquest angle com part d'un acte més o menys conscient i potser deformador de construcció d'un passat cultural a partir d'un projecte actual que és el de la creació d'una cultura catalana. La reivindicació de Ramon Llull, en darrera instància com a patriarca de les lletres catalanes, és un procés tant més sorprenent si es té en compte que al començament del segle, el lullisme havia arribat al punt més baix de la seva carrera i que Llull, com diu Rubió i Ba-

1. Joan-Lluís MARFANY, *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis* (Barcelona: Editorial Empúries, 1995). Cf. la meua ressenya a *Notas*, 3 (1996), pàgs. 86-89.

2. Eric John HOBSBAWM/Terence RANGER (eds.), *The Invention of Tradition* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).

laguer,³ només era considerat com «*solitario, ídolo de los iniciados, pero apartado de la corriente de la restauración filosófica por un tecnicismo descorazonador y abstruso*». Mostrar alguns dels elements d'aquest triomfal procés de recepció de Llull i intentar-ne la crítica, aquest és el propòsit del present treball.

L'atenció a Llull és un fet que ja es pot detectar des del començament del moviment català. Encara que no és cert que Aribau, en la quarta estrofa de la seva oda, evocant «aquells savis / que ompliren l'univers de llurs costums i lleis» hagi pensat en Llull, és un fet que Milà i Fontanals⁴ com a president dels primers Jocs Florals en 1859 evoca «lo venerable Llull, gran home en lletres y en acció», l'obra poètica del qual analitza dos anys després en *De los trovadores en España*. En el mateix any 1859, a Mallorca, Jeroni Rosselló edita l'obra poètica de Llull en una publicació el valor de la qual, més que en les qualitats filològiques, rau en el seu caràcter de símbol d'un Llull poeta i català. La relativa concentració de referències lul·lianes als voltants de l'any emblemàtic de la *Renaixença* deixa pressentir l'èxit futur de Llull dins del moviment, bé que la situació catastròfica de les edicions lul·lianes a Catalunya suggereix la pregunta fins a quin punt serà possible una veritable lectura de l'autor, i de quina manera serà aquesta lectura.

Aquesta lectura serà predominantment filosòfica: és aquesta una de les tesis que desenvolupa Rosalia Guilleumas⁵ en el seu estudi de 1953 sobre Llull i Verdager, treball que fins avui no ha perdut gens del seu interès. Guilleumas situa el punt de partida del nou lul·lisme a l'entorn de 1870, amb una primera fase que aniria fins a 1910 i una segona, de caràcter més crític (en el sentit biobibliogràfic) iniciada sota la instigació d'Antoni Rubió i Lluch. Voldríem comprovar i precisar aquesta tesi per mitjà de l'anàlisi, exemplar, de dos textos que ens semblen capitals per a la recepció de Ramon Llull en la *Renai-*

3. Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Ramon Llull i el lul·lisme* (Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985), pàgs. 442-463, aquí 448.

4. Manuel MILÀ I FONTANALS, *Obres catalanes* (Barcelona: Gustau Gili, 1908), pàg. 5.

5. Rosalia GUILLEUMAS, *Ramon Llull en l'obra de Jacint Verdager* (Barcelona: Barcino, 1953).

xença: un text castellà i l'altre català, el discurs sobre Llull de Marcelino Menéndez y Pelayo, de 1884, i el capítol sobre Llull dins de l'assaig de Josep Torras i Bages *La tradició catalana*, aparegut en primera edició en 1892; després voldríem aplicar els resultats de la comparació a alguns altres textos lul·lians de l'època.

I. El paper del castellà Menéndez y Pelayo per a la *Renaixença* difícilment pot sobreestimar-se, com demostra la seva contribució al lul·lisme català. No cal dir que és uns dels pocs científics dins del lul·lisme espanyol de l'època, i considerant a més les seves favorables posicions envers la renovació de les lletres catalanes, no estranya que hagi pogut influir considerablement en el lul·lisme català. Com va ensenyar Rubió i Balaguer, Menéndez Pelayo va dedicar-se a Llull ja en 1880, any de la *Ciencia Española*, i a partir d'allà tot al llarg de les seves publicacions que reflecteixen el seu coneixement creixent de la immensa i múltiple obra lul·liana. El discurs a l'Institut Balear es pot caracteritzar com a programàtic i ideològic, comparable en aquests punts a l'assaig de Torras i Bages. A més d'això, com se sap, el seu motiu va ésser la campanya electoral de Menéndez Pelayo a Mallorca com a candidat de diputat del partit conservador de Cánovas del Castillo (així va ésser una prestació de tipus políticocultural). Dins del discurs de Menéndez Pelayo, es poden destacar cinc punts que ofereixen una plataforma per a l'apreciació del lul·lisme renaixentista a Catalunya.

L'estudi de Llull es veu com a part d'una tasca més ampla de «reconstrucción de nuestro pasado».⁶ La perspectiva és espanyola, no catalana: es tracta concretament de la reconstrucció de la «*historia de nuestra filosofía*»,⁷ la història de la filosofia espanyola. La perspectiva hispànica de Menéndez Pelayo és d'una amplitud vertiginosa, ja que no sols vol incloure la filosofia cristiana (la seva reconstrucció, dins dels límits catalans, serà la meta de Torras i Bages), i tampoc només

6. Ramon Lull. *Discurso leído por Don Marcelino Menéndez y Pelayo en el Instituto de las Baleares el día primero de Mayo de este año 1884* (Palma de Mallorca: Biblioteca popular, 1884), pàg. 5.

7 *Ibid.*

la filosofia d'expressió castellana. Al contrari, Menéndez pensa en un grandios panorama de tot el pensament, des dels temps romans, nascut en terres ibèriques: des de Sèneca i sant Isidor i passant per Averrois, Maimònides i Llull fins als pensadors del *Siglo de Oro* castellà. Com a historiador de tal filosofia ibèrica, la col·laboració amb els investigadors catalans s'imposa almenys puntualment. Menéndez Pelayo va ésser principalment el donant, però, com ell mateix confessa, també va rebre molt de Catalunya, i també en el camp dels estudis lul·lians.

Dins d'aquesta visió d'una filosofia espanyola plurilingüe, Menéndez Pelayo valora sobretot el paper de Llull com a escriptor català (pert cert, hauria pogut també insistir en l'aspecte plurilingüe llatí-àrab-català de l'obra filosòfica de Llull). Les paraules potser més conegudes del discurs de Menéndez Pelayo són aquelles que es refereixen al català com el primer idioma romanç de la història de la filosofia europea: «*En catalán habló, por primera vez, la filosofía, por boca de Ramón Llull*». ⁸ Torras i Bages, com tants altres, insistirà en aquell fet, subratllant que l'obra filosòfica de Llull en idioma vulgar —«modern», com diu— es faci dos segles abans dels altres pobles europeus.

Menéndez insisteix en el fet que el seu interès, com a investigador, està dirigit a l'obra filosòfica. Això no obstant, dona també la seva importància a l'obra poètica de Llull la qual, com assenyala, hauria estat investigada per Helfferich, i, per cert, posada a l'abast del públic per «*la excelente publicación de Rosselló*». ⁹ El mateix Menéndez Pelayo, abans i després del seu discurs, es va ocupar de l'obra literària de Llull, com mostra per exemple la seva constant dedicació a *Blanquerna*. També la poesia mística —tema del seu discurs de recepció a l'Acadèmia madrilenya en el qual cita Verdaguer¹⁰ com a poeta místic contemporani— va ésser una de les seves preocupacions constants.

És interessant també la marcada valoració de Llull, en primer lloc

8. *Ibid.*, pàg. 14.

9. *Ibid.*, pàg. 17.

10. Cf. Rosalia GUILLEUMAS (vegeu la nota 5).

com a filòsof, segons el plantejament del discurs. Menéndez Pelayo no sols el qualifica de «*gigantesca figura*»¹¹ dins de la història intel·lectual europea —qualificatiu que es farà tòpic en la literatura de la *Renaixença*—, sinó que li atribueix una posició decisiva dins de la història de la filosofia europea i més precisament dins dels límits d'una filosofia anomenada «*realista*», com a «*peldaño intermedio entre Platón y Hegel*». ¹² En la història de la filosofia cristiana, hauria de comptar també amb sant Tomàs, que segons Menéndez Pelayo (i també Torras i Bages, és clar) innegablement és més «segur» i «metòdic» que el pensador mallorquí, però qui denegaria a la filosofia lul·liana que és «*una de las puertas de diamante que guían a la Jerusalén celeste*»? ¹³ La tercera categoria on es manifesta la importància de Llull és la de la filosofia mística; Menéndez Pelayo va ensenyar la influència de Llull en els grans místics castellans. Però valora la figura de Llull no sols dins del seu camp temàtic —la filosofia—, sinó també dins del seu marc nacional, és a dir, per a Menéndez Pelayo, en la seva espanyolitat. «*La fisonomía de Lulio, tan española en todo*»: ¹⁴ Llull és vist com una figura profundament espanyola, comparable a altres grans figures hispàniques; «*Lulio improvisaba sistemas, como Lope improvisaba dramas*». ¹⁵ Els escriptors de la Renaixença s'afanyaran de definir la catalanitat de Llull.

Amb vista a l'envergadura europea de la personalitat de Llull, és tant més xocant que no existeixi una edició espanyola de Llull. L'edició de Magúncia, que subratlla Menéndez Pelayo, no conté les obres catalanes de Llull. Cal procedir a una intensa labor filològica i editorial, aconseguir una edició espanyola de Llull. Menéndez Pelayo homenatja la llarga tradició lul·lista a Mallorca (que va estudiar Joan Alcover en el seu treball de 1915), ¹⁶ i segons Rubió i Balaguer, Menéndez Pelayo ha pogut estimular Rosselló a continuar la seva edició

11. MENÉNDEZ Y PELAYO, pàg. 16 (vegeu la nota 6).

12. *Ibid.*, pàg. 21.

13. *Ibid.*, pàg. 26/27.

14. *Ibid.*, pàg. 16.

15. *Ibid.*

16. JUAN ALCOVER Y MASPONS, *El lulismo en Mallorca desde mediados del siglo XIX* (Palma de Mallorca: J. Tous, 1915).

de l'obra catalana de Llull; tanmateix, el següent volum no apareixerà abans de 1901. L'edició constitueix un aspecte de la recuperació de Llull, i no l'únic; la restauració (terme predilecte de Menéndez Pelayo) de la tradició cultural no ha d'ésser tan sols «arqueològica». Una veritable restauració de Llull ha d'incloure també la recuperació del pensament de Llull en la filosofia moderna, una nova filosofia conscient del llegat lul·lià. La crida a la renovació del pensament de Llull en la filosofia actual és l'última i més alta exigència que formula Menéndez Pelayo en aquest discurs al qual no es pot negar el qualificatiu de programàtic.

II. En el fons, és el moviment català el cridat a realitzar aquest programa lul·lià. L'assaig de Josep Torras i Bages mostra fins a quin punt el farà seu. El text de Torras es pot llegir com un diàleg amb Menéndez Pelayo. No sols són qualificatius com «gegantesca estatura» o «almogàver espiritual»¹⁷ que fan pensar en Menéndez Pelayo, sinó també molts altres aspectes d'interpretació literària i filosòfica. Ara bé, com a text ideològic, l'assaig pren clarament posició dins del lul·lisme, i Torras no està d'acord amb Menéndez Pelayo en tota una sèrie d'aspectes, començant per la catalogació de Llull com a filòsof «realista».

En efecte, a Torras, com a Menéndez Pelayo, li interessa en primer lloc la filosofia de Llull, el que ell anomena la «doctrina» de Llull, però no tant com a escaló dins d'una història de la filosofia, i menys encara d'una història de la filosofia espanyola. És la «tradició» que es proposa de restituir, i fins a cert punt, «tradició» significa el contrari d'«història»: «tradició» és, segons la definició de Torras, «l'esperit propi que es resisteix noblement a desaparèixer»,¹⁸ és a dir el que no està sotmès al procés de les transformacions històriques i que es pot abastar a través de l'estudi. El que vol Torras és un treball pedagògic: destacar en l'obra de Llull els valors racionals i morals que

17. RUBIÓ I BALAGUER, pàg. 446; TORRAS I BAGES, pàgs. 179 i 229. Citem l'assaig de Josep Torras i Bages segons l'edició de la Biblioteca Selecta, vol. 390 (Barcelona: 1969).

18. TORRAS I BAGES, pàg. 19.

poden ajudar el lector català contemporani. Per aquesta raó, insisteix tant en l'ortodòxia cristiana de l'obra de Llull: amb vista a possibles derivacions del lullisme històric, el «censor» Torras dóna el «beneplàcit» a Llull declarant reiteradament l'absoluta conformitat de Llull amb l'autoritat catòlica. Així l'obra lulliana mereix no sols ésser coneguda en els seus diferents aspectes filosòfics —l'«ars» magna i última, els escrits místics, l'obra científica—, sinó que pot ser profitós l'acte de la lectura.

És això el que ens sembla uns dels factors més positius de l'assaig de Torras sobre Llull. De vegades, en Torras, s'hi manifesta quelcom de «plaer del text» barthià, per exemple quan, estudiant la filosofia de Llull, escriu que «sempre delecta veure aquell moviment d'esperit»,¹⁹ o quan fa esment «del caràcter deliciosament infantil que distingeix aquell filòsof, espècie de gegant primitiu».²⁰ En el text de Torras es troben diverses observacions sobre la «rudesia» i la «sequedat» de l'estil lullià com a valors estètics. El plaer del text es mostra més que res en la reproducció, per part de Torras, de diversos paràgrafs del manuscrit del *Llibre de contemplació en Déu* que li va ensenyar Marià Aguiló a la Biblioteca universitària (cal recordar que poc abans, en 1891, Menéndez Pelayo²¹ també havia inclòs a les *Ideas Estéticas* llargs fragments del llibre). En aquesta circumstància, Torras evoca el problema de la falta d'una edició catalana del llibre de Llull. Un llibre català tan capital com l'esmentat només pot llegir-se recurrent al manuscrit, no existeix en edició moderna. «No valdria més —exclama Torras— que en lloc d'erigir tants monuments dedicats a personatges antics i moderns, es fes la impressió d'aquest monument del pensament català, vertadera pedrera de finíssims i acolorits marbres on es podria proveir de rics materials i d'originals formes el jovent estudiós de Catalunya?»²² També en el cas de les *Regles introductòries o la pràctica de l'art demostratiu*, Torras lamenta l'absència d'una edició catalana. A Salzinger, editor del llibre en

19. *Ibid.*, pàg. 191.

20. *Ibid.*, pàg. 193.

21. RUBÍO I BALAGUER, pàg. 453 (vegeu la nota 3).

22. TORRAS I BAGES, pàg. 204.

versió llatina, Torras l'anomena «l'estranger més benemèrit de la nostra literatura».²³

La falta d'edicions de l'obra catalana és tant més deplorable ja que el paper sobresortint de Llull dins de la tradició espiritual catalana és de tota mena evident. Llull com a prototip de la catalanitat? La *Renaixença*, a través de tota una sèrie d'assaigs que va de Joan Cortada a Valentí Almirall,²⁴ creu saber molt bé el que és «ser català». Per a Torras, el «somniador» i «utopista» Llull, el «fantàstic», no està en tots els aspectes conforme amb aquella imatge, i fins i tot Torras el defineix com a «pensador exòtic» dins de la literatura catalana.²⁵ Aquests judicis més endavant seran criticats per Joan Maragall,²⁶ que defensarà, com veurem, l'entera catalanitat del personatge precisament per raons de la complexitat del seu caràcter. Ara bé, per a Torras també, en el fons, la catalanitat de Llull és innegable. El que Torras considera com alguns dels trets predominants de la tradició catalana, «la tendència popularitzadora, democràtica, universalista de la gent catalana»,²⁷ caracteritza segons Torras en alta mesura l'obra d'aquell gran «amant de vulgaritzar» que veu en Llull (i que ell, Torras, volia ésser també amb la seva obra). Ultra això, destaca com a molt significatiu en Llull elements com la tendència d'observador en les ciències naturals (i no de generalitzador), el seu afany pel pensament experimental —tretos que, segons Torras, es retroben en tota la tradició espiritual catalana i que Llull representa exemplarment.

Un dels elements més importants de la catalanitat de Llull és per cert el fet lingüístic i, per a Torras, Llull és essencialment un escriptor en català, comparable en aquest punt amb altres autors de l'Edat Mitjana com Ramon de Penyafort, Vicenç Ferrer i Eiximenis i oposat a Lluís Vives, que, escrivint en llatí, provoca la ruptura renaixentista

23. *Ibid.*, pàg. 184.

24. Cf. HORST HINA, *Castilla y Cataluña en el debate cultural. Historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*, versió castellana de Ricard Wilshusen (Barcelona: Península, 1986).

25. *Ibid.*, pàg. 194.

26. JUAN MARAGALL: *Obres completes, II, Obra castellana* (Barcelona: Selecta, 1960), pàgs. 126-128.

27. TORRAS I BAGES, pàg. 225.

en la tradició catalana (basada essencialment en la literatura de l'Edat Mitjana). La tecnicitat de la llengua filosòfica de Llull pot servir de model per a la llengua catalana actual. És clar que el fet d'haver escrit en català no va precisament afavorir la fama europea de Llull: d'haver escrit en llatí o en francès, hauria sense dubte esdevingut «la primera figura del món romanesc».²⁸

Per això, és tant més necessari de subratllar la posició de Llull dins de la cultura europea, i Torras procedeix a una sèrie de comparacions qualitatives amb altres escriptors contemporanis o posteriors. Considerant el militantisme català de Torras, no ha de sorprendre la tendència anticastellana dels judicis. Per exemple, Llull és considerat com «superior als il·lustres castellans»²⁹ Luis de León i Luis de Granada, amb els quals, com havia demostrat Menéndez Pelayo, és comparable com a filòsof i escriptor místic; és Llull «un atleta més gegantí, un esperit més formidable». Això val també per la comparació amb el poeta Juan de la Cruz, ja que té «el nostre joglar una major originalitat».³⁰ Dins del camp de la literatura religiosa, els *autos sacramentales* del tipus calderonià també poden comparar-se amb la poesia de Llull, però a Torras sembla preferible l'aspra i l'absència de retòrica de l'escriptor medieval. En les literatures nacionals, només Dante Alighieri és considerat per Torras igual i àdhuc en alguns punts superior a Llull; Dante constitueix el veritable punt de comparació per la posició de Llull dins de la literatura europea. Això val també en la filosofia per la comparació de Llull amb un altre italià, sant Tomàs, encara que aquest escrigui en llatí: en sant Tomàs, Torras admira la clarietat i la precisió del pensament («Sant Tomàs diu en sis o vuit ratlles el que ell explica en vint capítols»);³¹ Llull és el «cometa prodigiós» i sant Tomàs sense dubte aquell «estel fix de llum constant» que evoca Torras al final del seu estudi.

No obstant això, la posició sobresortint de Llull, com a català, dins de la història espiritual europea queda patent a través d'aquestes

28. *Ibid.*, pàg. 209.

29. *Ibid.*, pàg. 205.

30. *Ibid.*, pàg. 228.

31. *Ibid.*, pàg. 191.

observacions. La importància de Llull resideix en la seva obra filosòfica, però també, com cal subratllar, en l'obra poètica (en vers i en prosa), cosa que ja queda patent en les comparacions amb altres autors europeus. Torras analitza detingudament l'obra poètica de Llull, bé que justifica la seva inclusió pel seu contingut filosòfic i teològic. El *Llibre de contemplació en Déu* es considera com «el llibre príncep de tota la literatura catalana».³² El polemista Torras, que, malgrat que repeteix que no vol produir-se com a crític literari, no pot menys de fer al·lusions crítiques en contra de la literatura actual, probablement de procedència modernista, amb el seu «sensualisme enervant i corruptor»³³ contra el qual presenta com a remei la rudesia arcaica de l'estil de Llull.

En aquest context, hi ha un darrer punt que caldria tocar ràpidament: l'actualitat de Llull segons Torras. De fet, Llull és vist com a contemporani. No és una casualitat que Torras l'anomeni no sols «Doctor Il·luminat», sinó també, amb un intelligent joc de paraules, el «Doctor Romàntic». «Què és un romàntic sinó un il·luminat, un home que no guia per regles, sinó per sa pròpia llum?»³⁴ Llull, com a pensador, es troba en concordança amb les tendències profundes, arrelades en el Romanticisme, de l'actualitat de Torras. Llull és, com es diu reiteradament, un pensador «modern», i així pot ésser el pensador de la Renaixença.

III. Fins a quin punt és renovadora la visió de Torras en el lul·lisme de l'època? En 1885 apareix a París un llibre sorprenent sobre Llull que es va elogiar molt en la crítica pel seu rigor positivista, un llibre del qual Menéndez Pelayo va assabentar-se uns anys més tard, Torras probablement no. Ens referim a l'estudi de Littré i Hau-réau dins del volum XXIX de l'*Histoire littéraire de la France*. Efectivament, l'estudi es caracteritza per una preocupació biobibliogràfica que no trobem en el lul·lisme català de l'època. Pel que fa a la valoració general de Llull, l'alta estimació de l'escriptor català ja està de-

32. *Ibid.*, pàg. 203.

33. *Ibid.*, pàg. 226.

34. *Ibid.*, pàg. 188.

mostrada pel fet que l'estudi s'insereixi dins d'una publicació sobre història literària francesa. Com diuen els estudiosos, Llull és un autor que va tenir tant d'èxit pels llibres que va escriure ell com pels que van escriure altres sota el seu nom. L'estudi es dedica tant a l'obra filosòfica com a la poètica de Llull, igual que ho fan Torras o Menéndez, però molts aspectes de l'obra filosòfica es consideren antiquats i àdhuc abstrusos, perfectament dins del credo positivista dels autors. Per altra banda, és revalorada l'obra poètica. «*La critique moderne saluait à bon droit en Raimond Lulle le père de la poésie catalane. Ses oeuvres en vers, publiées les dernières de toutes et connues des seuls lettrés, assurent sa gloire, quand tout ce qu'ont admiré des générations de lullistes est voué à un oubli mérité.*»³⁵ En l'apreciació de la poesia, hi ha una evident coincidència amb la visió que es manifesta cada vegada més clarament en la literatura catalana. Cal constatar que els autors francesos no es refereixen amb allò a la renovació de la poesia catalana en la *Renaixença*, sinó a una tendència de la crítica francesa: seria Delescluze (i no Helfferich, com indicava Menéndez, o Rosselló amb la seva edició mallorquina) que ja en 1840, en un article de la *Revue des Deux Mondes*, hauria reconegut el primer que «*la poésie et le charme du rythme*»³⁶ serien el millor en Llull. La data indicaria a més que aquesta revaloració de l'obra poètica catalana de Llull que es pot detectar a Catalunya tindria els seus inicis ja en la crítica lulliana d'abans de la *Renaixença*.

IV. L'altra tendència del lul·lisme de la *Renaixença*, la insistència i fins a la mitificació de la catalanitat de Llull, prossegueix en la literatura modernista i noucentista, com es pot comprovar en declaracions de Joan Maragall o d'Eugeni d'Ors. En la seva ressenya de la monografia sobre Llull del poeta occità Marius André, de 1900, Maragall designa Llull com a «*héroe de (la) raza*»,³⁷ destacant, en oposi-

35. Maximilien-Paul-Emile LITTRÉ / Barthélemy HAURÉAU, *Raimond Lulle, ermite*, en *Histoire littéraire de la France*, vol. XXIX (Paris: Imprimerie Nationale, 1885), pàgs. 1-386, aquí pàg. 3.

36. *Ibid.*, pàg. 67.

37. Joan MARAGALL, pàg. 127 (vegeu la nota 26).

ció a Torras i Bages, la integració en la figura de Llull de trets de caràcter catalans contradictoris que en un extraordinari moment històric —el segle de Jaume I— i en una personalitat excepcional es trobarien units; per a allò s'aplica probablement el terme d'«heroi». Llull com a encarnació del geni de la raça: aquesta idea, per cert seductora, la reprèn Eugeni d'Ors en una glosa de 1908 amb el títol «S'hi parla de la raça». Llull és considerat aquí com «gran llar tota ardent de l'esperit de la nostra raça», llar de la qual el glosador Ors vol ésser una «espurna». El glosador no vacilla a definir-se ell mateix com a pensador lul·lià: «Lul·liana és la seva pròpia inquietud mental; i lul·liana, sa pruija teoritzadora; i lul·lià, el continuat emparentar de la Coneixença amb l'Amor; i lul·lià, son afany exotèric i propagandista; i lul·liana, la seva passió per les íntegres construccions sistemàtiques; i lul·lià —i per consegüent, de catalanisme essencial—, aquest son sortir-se de fronteres, que l'ha dut, per hores, d'aprenent, al mateix París on Ramon Llull va asseure's, per hores, de Doctor...»³⁸ Aquesta citació contesta també implícitament la pregunta de la successió filosòfica de Ramon Llull en l'actualitat: s'ha de ser lul·lista, ja que Llull, al capdavant, inclou els més alts valors del catalanisme. Ser filòsof català, per a Ors, significa ser lul·lià, i així no estranya que el lul·lisme estigui considerat per Ors com una «filosofia de batalla», en el sentit d'«instrument magnífic de nacionalització i d'imperialització».³⁹ Aquestes citacions indiquen que tal concepció de filosofia lul·liana ha de comprendre's en un sentit més aviat ample. Ors mateix, que aquí es refereix polèmicament al llibre de Salvador Bové *El sistema científico luliano*, ho subratlla: s'ha de seguir l'exemple de Llull, no tant la lletra.⁴⁰ Bové, tal com abans d'ell Menéndez Pelayo, havia pensat més aviat en una renovació de la mateixa filosofia lul·liana,⁴¹ és a dir de la lletra.

Una de les gloses «lul·lianes» d'Ors té el títol *Blanquerna*; parla

38. Eugeni d'Ors, *Obra catalana completa, I, Glosari 1906-1910* (Barcelona: Selecta, 1950), pàg. 767-768.

39. Eugeni d'Ors, *op. cit.*, pàg. 937.

40. *Ibid.*, pàg. 939.

41. Cf. les observacions de Rubió i Balaguer sobre Bové i Menéndez y Pelayo, pàg. 462 (vegeu la nota 3).

del manuscrit de Munic, més complet que el de París i que Ors va veure durant la seva estada a la capital bàvara en 1910. La glosa és una evocació melangiosa de l'editor Mateu Obrador —«fidelíssim cavaller servent de la glòria lul·liana»⁴²— que va morir poc temps després de consultar el manuscrit de Munic. Bé que no explícitament, la glosa fa pensar en la tasca editorial lul·liana que a Mallorca havia recomençat amb cert èxit a partir de 1901.

Com a conclusió, cal admetre primerament que la *Renaixença* no va produir una nova edició de Llull i tampoc no va representar un veritable renaixement dels estudis filològics i filosòfics sobre Llull que potser es podien esperar d'ella. Però malgrat això, no tot va ésser mistificació, com es podria pensar després de la lectura del llibre de Marfany sobre el catalanisme que vam citar al començament. Insistent amb tanta vehemència en la fonamental catalanitat de Llull (lingüística, psicològica, històrica, de caràcter), la *Renaixença* s'adona de l'essencial importància que Llull tenia per a la reconstrucció de la cultura catalana —la seva obra filosòfica i no menys la poètica, i més que res la seva obra catalana. Només calia treure les conclusions i posar mans a la feina. I com deia Xènius: «Llull és tan gran, que pot donar feina a molts, sense que la tasca de l'un exclogui la de l'altre...»⁴³

HORST HINA

(Universitat de Friburg de Brisgòvia)

42. Eugeni d'Ors, *op. cit.*, pàg. 1.495.

43. *Ibid.*, pàg. 940.